

Vastaus kirjalliseen kysymykseen omaishoitajien työn asemasta

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimitannut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Ari Koposen /ps näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KKV 1036/2020 vp:

Miksi omaishoitajien työtä ei tunnisteta työksi, mutta jos joku muu kuin läheinen hoitaa avustettavaa, hoito katsotaan työksi ja

miksi omaishoitajien työtä ei lueta hyväksi opinnoissa?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Laissa omaishoidon tuesta (937/2005) säädetään siitä, mitä omaishoidolla tarkoitetaan, omaishoitajan asemasta ja hänen työnsä tukemisesta sekä omaishoidon toteuttamista turvaavista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Lain mukaan omaishoidolla tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämistä kotiololoissa omaisen tai muun hoidettavalle läheisen henkilön avulla. Omaishoidon tuki puolestaan muodostuu neljästä elementistä: tarvittavista palveluista hoidettavalle, hoitopalkkiosta, joka maksetaan omaishoitajalle, omaishoitajan vapaista ja omaishoitajan hoitotehtävää tukevista palveluista.

Omaishoitajan tehtävässä on katsottu olevan piirteitä, jotka erottavat sen palkkatyöstä. Omaishoittoon liittyy aina henkilökohtainen suhde, perustuuhan omaishoito jo laissakin säädetyllä tavalla aina olemassa olevaan läheiseen ihmissuhteeseen. Kuten kysymyksessä todetaan, omaishoidosta annetun lain 10 §:n mukaan omaishoitaja ei olekaan työsopimuslain (55/2001) tarkoittamassa työsuhteessa kuntaan, hoidettavaan tai hoidettavan huoltajaan, vaan omaishoitajan asema perustuu toimeksiantosopimukseen. Omaishoitotyöhön ei siten sovelleta työlainsäädäntöä, vaan kunnan ja omaishoitajan välillä solmittavassa omaishoitosopimuksessa määritellään omaishoitotyön ehdot, ja omaishoitoon kuuluvat tehtävät määräytyvät hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevan henkilön tarpeiden ja toiveiden mukaan. Useimmiten omaishoito toteutetaan omaishoitajan ja huolenpitoa ja hoitoa tarvitsevan yhteisessä kodissa. Omaishoidosta annetussa laissa säädetään hoitajan oikeudesta kuukausittaisiin vapaapäiviin, ja omaishoitajan eläketurva määräytyy kunnallisen eläkelain mukaan. Suomen erityispiirre on iäkkäiden ja jo eläkkeellä olevien omaishoitajien suuri määrä; omaishoitajista 57 % on yli 65-vuotiaita.

Omaishoitajan vapaat ovat yksi omaishoidon tuen elementti. Nämä vapaat kunta voi järjestää monilla eri tavoilla. Jos omaishoitajan vapaa järjestetään omaishoidon tuesta annetun lain 4 a §:n mukaisella toimeksiantosopimuksella, omaishoitaja ja –hoidettava voivat valita sijaishoitajan, joka voi olla perheenjäsen, sukulainen tai muu hoitajaksi soveltuva henkilö. Sijaishoitaja saa näissä tilanteissa palkkion, ja on työlainsäädännön kannalta samassa asemassa kuin omaishoitaja. Tyypillisimmin omaishoitajan vapaan aikainen hoito järjestetään kuitenkin kodin ulkopuolella

palveluyksiköissä, joissa työntekijät tekevät työnantajalle työtä palkkatyönä. Näissä tilanteissa työn ehtoihin sovelletaan kysymyksessä tarkoitettua työlainsäädäntöä kuten esimerkiksi vuosilomalakia (162/2005).

Työttömyyspäivärahan edellytyksenä olevaa työssäoloehto omaishoitajana toimiminen ei ker-rytä, koska kyse ei ole työ- tai virkasuhteisesta palkkatyöstä tai yritystoiminnasta, vaan toimeksi-antosuhteesta. Toimeksiantosuhteeseen perustuvassa toiminnassa ei ole työnantajaa, eikä sen pe-rusteella makseta palkkaa vaan palkkiota, ja palkkiosta puolestaan ei peritä työnantajan ja palkan-saajan lakisääteisiä työttömyysvakuutusmaksuja. Vaikka työttömyyspäiväraha ei voi perustua omaishoitajana toimimiseen, kysymyksessä mainittu työttömyysturvan viiden kuukauden odotus-aika omaishoidon päättyessä ei koske kaikkia niitä omaishoitajia, jotka eivät vielä ole vanhuus-eläkeiässä. Tämä johtuu kahdesta syystä. Ensinnäkin viiden kuukauden odotusaika koskee vain työmarkkinatukea, ei työttömyyspäivärahää. Omaishoito voi olla niin kutsuttu hyväksyttävä syy työttömyyspäivärahassa sovellettavan työssäoloehdon tarkastelussa, jolloin työttömyyspäivära-haoikeus, johon tätä viiden kuukauden odotusaikaa ei siis sovelleta, saattaa syntyä omaishoitajana toimimista edeltävän palkkatyön tai yritystoiminnan perusteella. Jos omaishoitajalla ei ole täl-laista huomioitavaa työhistoriaa omaishoitoa edeltävältä tarkastelukaudesta, hänelle maksetaan työmarkkinatukea. Toinen peruste, jolla odotusaika sulkeutuu pois, liittyykin työmarkkinatuen ehtoihin. Odotusaikaa ei sovelleta, jos henkilö on suorittanut peruskoulun tai lukion jälkeisen tut-kintoon johtavan ammatillisia valmiuksia antavan koulutuksen, tai jos hän on saanut perus- tai ansiopäivärahää niiden enimmäismaksuajalta.

Näistä täsmennyksistä huolimatta on selvää, että omaishoitajien asema sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuudessa vaatii edelleen kehittämistä. Keväällä 2020 asetettu parlamentaarinen sosiaali-turvakomitea valmistelee parhaillaan sosiaaliturvan kokonaisuudistusta. Tässä yhteydessä myös omaishoitajien sosiaaliturvan tarkastelu on tärkeää.

Kysymyksessä tiedustellaan myös, miksi omaishoitajien työtä ei huomioida opinnoissa. Amma-tillisen tutkinnon tai sen osan suorittaminen on kuitenkin osaamisen hankkimistavasta riippuma-tonta. Koulutuksen aloittavalle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämis-suunnitelma, johon kirjataan yksilölliset osaamisen tunnistamista, tunnustamista, hankkimista, kehittymistä ja osoittamista koskevat tiedot. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) 46 ja 47 §:n nojalla koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus tunnistaa ja tunnustaa opiskelijan aiemmin hankittu, tutkinnon tai koulutuksen perusteiden ammattitaitovaatimuksia tai osaamistavoitteita vastaava osaaminen osana henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitel-man laadintaa. Jos siis opiskelijalla tunnistetaan olevan esimerkiksi omaishoitajana hankittua aiempaa osaamista, joka vastaa tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksia ja osaamistavoit-teita, opiskelijalle on järjestettävä mahdollisuus osaamisensa osoittamiseen laissa tarkoitettussa ammattiosaamisen näytössä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opiskelija suorittaa kyseisen tutkinnon osan opetukseen osallistumatta. Korkeakoulut päättävät tapauskohtaisesti aiemmin hankitun osaamisen ja työssä opitun hyväksi lukemisesta tutkintoihin.

Helsingissä 15.2.2021

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeri Aino-Kaisa Pekonen